

UDK 930.2:061.2:930.25(497.4)"2004/2024"(093)

Prejeto: 9. 5. 2024

Zbirka VIRI 2004–2024

DEJAN ZADRAVEC

dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetovalec
Zgodovinski arhiv na Ptuju, Vičava 5, SI-2250 Ptuj
e-pošta: dejan.zadavec@arhiv-ptuj.si

Izvleček

Krajši prispevek kolikor toliko pregledno predstavi zadnjih dvajset let izhajanja zbirke *VIRI*, ki jo od leta 1980 dalje izdaja Arhivsko društvo Slovenije in danes (maja 2024) šteje že 46 zvezkov. V zadnjih dveh desetletjih je izšlo 25 zvezkov, medtem ko so funkcijo odgovornega urednika opravljali trije različni arhivisti. Ti se niso toliko spopadali z mankom financ oziroma neurejenim financiranjem ali s trenji znotraj uredniškega odbora, temveč predvsem s pomanjkanjem interesa za objave tovrstnih publikacij med slovenskimi arhivisti in zainteresirano strokovno javnostjo. Kljub vsemu zbirka *VIRI* bolj ali manj redno izhaja vse od leta 1989 dalje in je danes nepogrešljiv pripomoček pri snovanju sintez iz različnih poglavij slovenske zgodovine.

Ključne besede:

arhivistika, izdaje
arhivskega
gradiva, zbirka
VIRI,
zgodovinopisje,
Arhivsko društvo
Slovenije

Abstract

VIRI SERIES 2004–2024

The article provides a concise overview of the last 20 years of the *VIRI* (transl. Sources) series, which has been published by the Archival Society of Slovenia since 1980 and currently consists of 46 volumes as of May 2024. Twenty-five volumes have been published in the past twenty years, with three different archivists holding the position of chief editor. They struggled more with a lack of enthusiasm in publishing such publications among Slovenian archivists and the interested professional public than they did with a lack of funds, irregular financing, or conflict within the editorial board. In spite of all this, the *VIRI* series has been published more or less consistently since 1989 and is now a vital resource for compiling synthesis of different periods of Slovenian history.

Key-words:

archival studies,
editions of
archival
materials, series
VIRI,
historiography,
Archival Society
of Slovenia

Objave originalnih zgodovinskih virov so izjemno pomemben, neizogiben del nacionalnih zgodovinopisij in arhivistike. Prvi namenski zametki tovrstne znanstvene dejavnosti so se v slovenskem zgodovinopisju začeli kazati v drugi polovici 19. stoletja, ko so zgodovino slovenskega etničnega prostora začeli strokovno raziskovati izšolani in na omenjenem prostoru živeči zgodovinarji. Eden izmed tistih, ki je na tem področju zagotovo oral ledino, je bil Franc Kos, ki je v tej zvezi nase opozoril z delom *Doneski k zgodovini Škofje Loke*, izdanim leta 1894. Na to delo ne smemo v celoti gledati kot na klasično izdajo virov, saj vsebuje le manjše število prepisov listin, medtem ko o kakšnih vnaprej jasno izdelanih in načrtovanih edicijskih načelih Kos najverjetneje niti ni razmišljal. Regeste listin je spisal po vzoru v tistem času delujočih nemško pišočin stanovskih kolegov. Kaj kmalu je izpod njegovega peresa začel nastajati pravcati pentatev slovenskih znanstvenih objav virov. Z *Viri za zgodovino Slovencev* v petih knjigah (zadnjo je uredil njegov sin Milko Kos) je postavil temelje in norme za naslednje objave virov ter zaradi tega ostaja njegovo delo na nacionalni ravni do danes neprekosljivo. Z leti se je število tovrstnih znanstvenih del začelo eksponentno večati. Nastajati so začele zbirke, dolgoročno zasnovane glede na vsebino ali zvrst zgodovinskih virov, ki so po obsegu naposled prekašale Kosovo delo. Kot eno izmed omenjenih zbirk velja omeniti *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*, ki jo je začel urejati Božo Otorespec, medtem ko jo je izdajal Mestni arhiv v Ljubljani v obdobju od leta 1956 vse do leta 1968. Omenjenih 12 zvezkov ljubljanskega arhiva je že zdavnaj zasenčila zbirka Pokrajinskega arhiva Maribor, ki jo je že leta 1973 zasnoval in nato dolga leta urejal akademik Jože Mlinarič. *Gradivo za zgodovino Maribora* izhaja že skoraj pol stoletja, medtem ko njegovih 50 zvezkov predstavlja zbirko zgodovinskih dokumentov, ki je ne premore nobeno drugo slovensko mesto. Že leta 1939 je Slovenska akademija znanosti in umetnosti začela izdajati zbirko *Viri za zgodovino Slovencev*, ki trenutno obsega 14 zvezkov, prav tako velja omeniti še zbirko *Thesaurus memoriae / Fontes*, ki jo od leta 2002 izdaja Zgodovinski inštitut Milka Kosa in danes šteje 13 zvezkov. A to še zdaleč ni vse. Z razvojem slovenskega zgodovinopisja se število objav nezadržno povečuje. Marsikdo izmed nepoučenih bi se danes morda obregnil, da je tovrstnih predvsem znanstveni javnosti namenjenih del preveč in da si ne zaslužijo papirja, na katerem so natisnjeni. Vendar že štetje primerljivih del tujih zgodovinopisij hitro ovrže kakršna koli odklonilna razmišljanja. Pri nas namreč še čakajo na objavo nekateri temeljni viri za nacionalno zgodovino, kaj šele tisti nekoliko manj pomembni.¹

Pomemben delež pri objavah tovrstnih del je vsekakor prispevala tudi slovenska arhivistika oziroma slovenski arhivi. Ne samo, da so slednji kulturne institucije, ki skrbno hranijo vire, temveč jih v knjižni obliki tudi sami izdajajo. To navsezadnje več kot uspešno dokazujeta tudi omenjeni dolgoletni zbirki ljubljanskega in mariborskega arhiva. Vsekakor ne smemo pozabiti tudi zbirke *VIRI*, ki jo že vrsto let izdaja Arhivsko društvo Slovenije. O njeni idejni zasnovi, ustanovitvi in izdajah tja do 50. obletnice omenjenega društva se je že leta 2004 v reviji *Arhivi* nekoliko razpisal tedanji urednik France M. Dolinar. Septembra 1972 so slovenski zgodovinarji in arhivisti na posvetovanju o ediciji virov za slovensko zgodovino ugotovili, da spadajo tovrstna dela med zelo pomembne naloge slovenske znanosti in jim je treba posvetiti posebno pozornost. Dobil je prednostni status, medtem ko je bila njena izvedba iz praktičnih razlogov zaupana Arhivskemu društvu Slovenije. V naslednjih letih je to zasnovalo zbir-

¹ Zadravec: *Zastave in prodaje deželno knežjih posest in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja*, str. 7; ZRC SAZU, založba: <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/series/A21> (dostop: 8. 5. 2024); Pokrajinski arhiv Maribor, *Gradivo za zgodovino Maribora*: www.pokarh-mb.si/sl/zaloznistvo/gradivo-za-zgodovino-maribora (dostop: 8. 5. 2024); *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*, zv. 1–12.

ko VIRI in za glavnega urednika imenovalo zgodovinarja Vasilija Melika. Prva številka je izšla leta 1980, druga dve leti pozneje, nato je zaradi vegetiranja uredniškega odbora, ki mu avtorjev rezerviranih oziroma naročenih številki ni uspelo prepričati o njihovi dokončni pripravi, prišlo do nekajletnega zastoja. Ta neljuba zagata se je razrešila šele z imenovanjem novega glavnega urednika Franceta M. Dolinarja iz Arhiva Republike Slovenije leta 1989, ki je prekinil prakso rezerviranja številki posameznim avtorjem, temveč je izbral načelo »kdor prvi pride, prvi melje« oziroma so imeli prednost objave tisti, ki so imeli tipkopis pripravljen za objavo in pozitivno oceno recenzenta. S to potezo se je ustalila praksa izdajanja najmanj enega zvezka zbirke letno, v nekaterih letih sta izšla celo dva. Dolinar je imel v naslednjih letih največ težav z viri financiranja zbirke, s pogostimi menjavami članov uredniškega odbora, ki jih je razumel kot nezaupanje izvršnega odbora društva njemu, z negodovanjem arhivistov, da v zbirki objavljajo večinoma zgodovinarji, in z nevšečnostjo pri objavi 28. in 29. zvezka z naslovom Bojevnika za svobodo in Slovenstvo: France Dolinar – Ruda Jurčec: epistolae 1947–1975, ki ga je leta 2009 pripravil Andrej Rot. Slednji si namreč ni pridobil dovoljenja za objavo pisem pokojnega duhovnika in teologa Franceta Dolinarja od njegovih potomcev, ki so prepovedali distribucijo že natisnjenega zvezka. 400 izvodov je moralo društvo zapečatiti v omaro v Arhivu Republike Slovenije vse do začetka septembra 2021, ko so s pridobitvijo potrebnega dovoljenja nečakovno ponovno ugledali luč sveta in postali dostopni zainteresirani javnosti.²

Dolinar je ostal urednik zbirke še eno številko, nato ga je po 21 letih zglednega urednikovanja marca 2010 zamenjala Zdenka Bonin iz Pokrajinskega arhiva Koper.³ Slednja ni imela takšnih težav kot njen predhodnik, a se je že kar hitro začela spopadati z novo, in sicer s čedalje večjim pomanjkanjem zanimanja za tovrstno publicistično in raziskovalno dejavnost. Interes objave virov med arhivisti v slovenskih arhivih in med zainteresirano strokovno javnostjo je začel upadati predvsem zaradi manka časa, saj je priprava tovrstne publikacije precej dolgotrajna. To je še posebej opazno pri arhivistih, saj se je nabor njihovih del v zadnjih nekaj letih, tudi za-

Naslovnica kontroverzne številke zbirke VIRI, ki je bila zaradi nepridobitve dovoljenja za objavo vsebine kmalu po izidu za dobrih 12 let prepovedana za distribucijo in zapečatena. Vizualna podoba zvezkov zbirke se v zadnjih dveh desetletjih ni spremenila.

² Dolinar: Zbirka VIRI, str. 65 in 68; Arhivsko društvo Slovenije, Viri 28–29 ponovno na voljo: www.arhivsko-drustvo.si/viri-28-29-ponovno-na-voljo (dostop: 8. 5. 2024).

³ Arhiv ADS, leto 2010, Zapisnik rednega občnega zbora Arhivskega društva Slovenije, 24. 10. 2010, str. 1–2.

radi drugačnega načina poslovanja javnopravnih oseb, popularizacije arhivov, digitalizacije in še česa eksponentno povečal. Kljub temu je v času njenega urednikovanja, ki se je zaključilo leta 2022, izšlo 14 zvezkov, bolj ali manj toliko, kot je bilo predvideno. V omenjenem letu je novi urednik postal Dejan Zadravec iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj, ki se, vsaj za enkrat, spopada z isto težavo kot njegova predhodnica in poskuša najti smiselno dolgoročno rešitev, ki bo zagotovila redno letno izhajanje vsaj enega zvezka zbirke.⁴ Uredniški odbor ima poleg glavnega in odgovornega urednika še dva člana ter vsakokratnega predsednika/co in tajnika/co društva. Slednja dva se menjujeta z nastopi/s prenehanjem omenjenih dveh funkcij, medtem ko mandata preostalih dveh članov nista časovno omejena. Funkcijo enega izmed članov tako že najmanj zadnji dve desetletji opravlja Aleksander Žižek iz Zgodovinskega arhiva Celje, drugi član je bil vse do leta 2020 Drago Trpin iz Pokrajinskega arhiva Nova Gorica, ko ga je zamenjal Dejan Zadravec, slednjega je po nastopu funkcije glavnega urednika dve leti pozneje zamenjala Lilijana Urlep iz Nadškofijskega arhiva Maribor.⁵

V obdobju od leta 2005 do konca leta 2023 je izšlo 25 zvezkov zbirke VIRI, ki se vsebinsko nanašajo na različne teme, medtem ko časovno neenakomerno pokrivajo različna zgodovinska obdobja. Slednjo neenakomernost natančno kaže statistika. Objav virov iz obdobja srednjega veka, t. j. do konca 15. stoletja, praktično ni (za vzorec le v št. 33), iz obdobja novega veka, t. j. od leta 1550 do leta 1918, jih je 13, pri čemer le dva iz zgodnjega novega veka oziroma do leta 1750, iz obdobja sodobne zgodovine, t. j. od leta 1918 do konca 20. stoletja, jih je 12. Kar se vsebine tiče, je razdelitev precej enakomernejša. 14 zvezkov se nanaša na vire s pretežno svetno in 11 s cerkveno vsebino, medtem ko po zvrsti arhivskega gradiva prednjačijo različni protokoli, pisma, dnevniki oziroma spomini, kronike ter drugo listinsko in spisovno gradivo. 25 omenjenih zvezkov je pripravilo 15 avtorjev, pri čemer Jure Volčjak kar pet, Viljenka Škorjanec tri, trije avtorji po dva in preostalih deset po en zvezek. Do leta 2013 sta letno izhajali dve številki, od takrat dalje le še ena.

Vsaka objava virov v zbirki, ki jo praviloma tudi recenzira strokovnjak, mora vsebovati vse potrebne elemente, ko gre za tovrstne publikacije. Osrednji del predstavlja/jo natančno in dosledno transliteriran/i (če ni/so izvirno v pisavi latinica) ali transkribiran/i vir/i, medtem ko so morebitne vsebinske neznanke (današnja imena naselij in njihova lokacija, dogodki ...) razrešene in dopolnjene s komentarjem in z opisom v sprotih opombah. Uvodni, znanstveno-kritični del objave mora vsebovati najmanj fizični opis virov, krajšo sintezo njihove vsebine, morebitno razrešitev kratic in opis načel transkripcije ali transliteracije. Izjemno pomembni in nepogrešljivi sta tudi imensko in krajevno kazalo, ki naj bi bili karseda podrobni, vsekakor je zaželena še kakšna reprodukcija objavljenega vira. Vizualna podoba publikacije se v zadnjih dveh desetletjih ni spremenila. Oblikovalca ovitka (Savo Sovre) in vsebine publikacije (Medit d. o. o.) sta ostala ista, do spremembe je prišlo le pri tisku oziroma tiskarni, saj je leta 2010 Grafiko-M nadomestila NAGODE & co, slednjo je leta 2014 nadomestila tiskarna Fotolito Dolenc. Spremenilo se je tudi število natisnjenih izvodov. 33. številka zbirke je še izšla v nakladi 400 izvodov, medtem ko vse naslednje le v 250 izvodih.

Zgoraj prikazana suhoparna statistika je razkrila še eno manjšo, a ne nepomembno problematiko, ki jo bo v naslednjih letih treba rešiti ali vsaj umiliti, in to je že omenjena neenakomerna razporeditev objav virov glede na zgodo-

⁴ Arhiv ADS, leto 2022, Zapisnik 9. redne seje izvršnega odbora Arhivskega društva Slovenije, 24. 2. 2022, str. 3.

⁵ Imena članov uredniškega odbora in trajanje njihovih mandatov kot tudi sledeča statistika o vsebinah publikacij zbirke VIRI v zadnjih dveh desetletjih so pridobljena iz kolofonov posameznih publikacij.

vinska obdobja. Več truda bo tako treba vložiti v iskanje avtorjev, ki bi bili pripravljeni objaviti vir/e iz srednjega in zgodnjega novega veka. Vendar vsekakor ne po načelu objavljanja česar koli. Selekcija mora biti. Objavljati vire, ki nimajo večjega pomena za nacionalno zgodovino ali so njihove vsebinske inačice že na knjižnih policah ali sinteze istih vsebin že obstajajo, res ni smiselno. Primerne in zaželeno so objave predvsem tistih virov, ki zapolnijo vrzeli pri osvetlitvi nekaterih konkretnih zgodovinskih problemov in omogočijo celovit sintetični prikaz zgodovine.

Priloga: Seznam izdanih publikacij zbirke VIRI v zadnjih dveh desetletjih

- Št. 20: Matjaž Klemenčič, Samo Kristen, Katalin Munda Hirnök, Milica Trebše Štolfa, Janez Stergar: *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (IV. del: Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije)*. Ljubljana: ADS, 2005.
- Št. 22: Martin Moll, Filip Čuček: *Duhovniki za rešetakami*. Ljubljana: ADS, 2006.
- Št. 23: Viljenka Škorjanec: *Osimski pogajalski proces (I. del: Uvodna sinteza pogajanj, II. del: Diplomatska pogajanja 1973–1974)*. Ljubljana: ADS, 2006.
- Št. 24: Viljenka Škorjanec: *Osimski pogajalski proces (III. del: Od Strmola do Osima 1974–1975)*. Ljubljana: ADS, 2007.
- Št. 25: Viljenka Škorjanec: *Osimski pogajalski proces (IV. del: Jugoslovansko-italijanski odnosi po Osimu 1975–1980)*. Ljubljana: ADS, 2008.
- Št. 26: Matjaž Ambrožič: *Dnevniški zapisniki dr. Evgena Lampeta (1898–1917)*. Ljubljana: ADS, 2007.
- Št. 27: Pavle Čelik: *Naše varnostne sile 1850–2008 (temeljni pravni predpisi)*. Ljubljana: ADS, 2008.
- Št. 28–29: Andrej Rot: *Bojevnika za svobodo in slovenstvo. France Dolinar – Ruda Jurčec. Epistolae 1947–1975*. Ljubljana: ADS, 2009.
- Št. 30: Matjaž Ambrožič: *Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*. Ljubljana: ADS, 2010.
- Št. 31: Jure Volčjak: *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 1. del: 1750–1764*. Ljubljana: ADS, 2010.
- Št. 32: Ljuba Dornik Šubelj: *Prijatelj ali sovražnik? Dokumenti o stikih med Edom Brajnikom in Danom Shaikejem (1944–1980)*. Ljubljana: ADS, 2011.
- Št. 33: Flavio Bonin: *Piranske solne pogodbe (1375–1782)*. Ljubljana: ADS, 2011.
- Št. 34: Jure Volčjak: *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 2. del: 1765–1824*. Ljubljana: ADS, 2012.
- Št. 35: Dejan Zadavec: *Zastave in prodaje deželno knežjih posesti in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja*. Ljubljana: ADS, 2012.
- Št. 36: Jure Volčjak: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1. del: 1711–1756*. Ljubljana: ADS, 2013.
- Št. 37: Aida Škoro Babič, Matevž Košir: *Spomini Josipa Breznika od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana: ADS, 2014.
- Št. 38: Pavel Čelik: *Cesarsko-kraljeva finančna straža na Slovenskem (1843–1918)*. Ljubljana: ADS, 2015.
- Št. 39: Jure Volčjak: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2. del: 1761–1824*. Ljubljana: ADS, 2016.
- Št. 40: Katarina Kraševac: *Zapisnik odborovih sej pevskega in glasbenega društva v Trstu 1909–1923*. Ljubljana: ADS, 2017.
- Št. 41: Nataša Budna Kodrič: *Korespondenca Jožefine in Fidelija Terpinc (1825–1858)*. Ljubljana: ADS, 2018.
- Št. 42: Aleksandra Gačić: *Ko zatonejo sanje romantičnega Jugoslovana – izseljenski dnevnik dr. Bogumila Vošnjaka*. Ljubljana: ADS, 2019.

- Št. 43: Jure Volčjak: *Ordinacijski zapisniki oglejskega patriarhata za slovensko ozemlje v 18. stoletju (1701–1749)*. Ljubljana: ADS, 2020.
- Št. 44: France Martin Dolinar: *Ljubljanska škofija v dokumentih (nad)škofa Antona Vovka svetemu sedežu 1945–1963*. Ljubljana: ADS, 2021.
- Št. 45: Nataša Budna Kodrič: *Korespondenca Jožefine in Fidelija Terpinc II: Pisma za Jožefino (pred 1821–1871)*. Ljubljana: ADS, 2022.
- Št. 46: Branko Vnuk: *Ptujska minoritska kronika samostanskega bibliotekarja Ludvika Pečka iz leta 1861*. Ljubljana: ADS, 2023.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv ADS – Arhivsko društvo Slovenije

- Stalna zbirka Arhivskega društva Slovenije.

LITERATURA

Dolinar, France M.: Zbirka VIRI. V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 65–68.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, zv. 1–12. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1956–1968.

Zadavec, Dejan: *Zastave in prodaje deželnoknežjih posesti in prihodkov v spo-
dnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije,
2012.

SPLETNI VIRI

Pokrajinski arhiv Maribor, Gradivo za zgodovino Maribora: [www.pokarh-mb.si/
sl/zaloznistvo/gradivo-za-zgodovino-maribora](http://www.pokarh-mb.si/sl/zaloznistvo/gradivo-za-zgodovino-maribora) (dostop: 8. 5. 2024).

ZRC SAZU, založba: <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/series/A21> (do-
stop: 8. 5. 2024).

Arhivsko društvo Slovenije, Viri 28–29 ponovno na voljo: [www.arhivsko-drustvo.
si/viri-28-29-ponovno-na-voljo](http://www.arhivsko-drustvo.si/viri-28-29-ponovno-na-voljo) (dostop: 8. 5. 2024).

SUMMARY

VIRI SERIES 2004–2024

The *VIRI* series, which is intended for the publication of important historical or archival sources, has been published by the Archival Society of Slovenia since 1980 and currently consists of 46 volumes as of May 2024. Twenty-five volumes have been published in the past twenty years, with three different archivists holding the position of chief editor. They struggled more with a lack of enthusiasm in publishing such publications among Slovenian archivists and the interested professional public than they did with a lack of funds, irregular financing, or conflict within the editorial board. In spite of all this, the *VIRI* series has been published more or less consistently since 1989 and is now a vital resource for compiling synthesis of different periods of Slovenian history. The editorial board is made up of the association's current president and secretary

and two other members in addition to the editor-in-chief and managing editor. The volumes of the collection published in the last two decades refer to different topics in terms of content, while they unevenly cover different historical periods. There are essentially no published sources from the Middle Ages, that is, up to the end of the 15th century. Of the modern period, there are 13, from the early modern period there are only 2, while from the contemporary period there are 12.

As far as the content is concerned, the distribution is much more even. 14 volumes refer to sources with predominantly secular content and 11 with ecclesiastical content, while various protocols, letters, diaries or memoirs, chronicles and other charters and record materials lead the way in terms of archival material. The 25 mentioned volumes were prepared by 15 authors.